

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
İSLÂM İLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI – SAYI : 4

“ATATÜRK’ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN”

İSLÂM İLİMLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

IV

Müdür

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU

Müdür

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY

Genel Sekreter

Doç. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ

Üyeler

Prof. Dr. Mehmet Altay KÖYMEN

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

Prof. Dr. Mehmet S. HATİBOĞLU

Dergide yayımlanan yazıların bilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ, ANKARA - 1980

ŞER'İYE MAHKEMELERİNE DÂİR KISA BİR TÂRİHÇE:

Ass. Münir ATALAR

Kişilerin eşit karakterde yaratılmadıkları ve insanlar müdâhelesiz kaldıkça kuvvetin hakkı dâima ayaklar altına alacağı, bu nedenle de toplum içinde kuvvet ile hakkı denklিয়েcek üçüncü bir kuvvetin (Kazâ Kuvveti'nin) gerekliliği ve önemi eskiden beri bilinmektedir. Bu itibarla daha üç kişinin bir araya geldiği, yani ilk insan topluluğunun kurulmağa başladığı en eski zamanlarda zayıfların, haklarını aramak için aralarındaki akıllı ve nüfuzlu diğer bir kimseye baş vurmaları ihtiyacını duydukları düşünülürse hak, adâlet, dâvâ, kazâ meselelerinin, insanlık tarihi ile yaşıt olduğunu kabullenmek gerekir.

Tarihe bakıldığında yeni yeni devletler ve medeniyetler kuran eski milletlerin, kendi anlayışlarına ve yaşam koşullarına, örf ve âdetlerine, dinî telâkkilerine uygun şekilde bir takım kanunlar ve nizamlar meydana getirmek sûretiyle hakkı ve adâleti emniyet altına almaya çalıştıkları görülür. Eski Türkler'in âileye, mülkiyete, cezâyâ dâir dikkati çekici kanunlarıyla Bâbil'in Hammurabi Kanunları, Sümerler'in, Hititler'in kanunları, İspartalıların Likurg, Atinalıların Solon ve nihayet Roma Hukûku'nun-ki bugünkü Medenî Hukûk'un temelidir -doğmasına sebep olan Roma Kanunları, eski milletlerdeki hukuk anlayışının ayrı ayrı birer ifâdesidir.

Ortaçağlara gelince, müslümanlık ile birlikte yepyeni bir hukuk doğmuştur ki, buna da İslâm Hukûku adı verilmiştir. Bu hukuk, Fıkıh ilminin diğer bir adıdır. Memleketimiz hâriç, diğer bazı İslâm memleketlerinde hâlen yürürlükte olan İslâm Hukûku'nun, müslümanlıkla beraber geniş ülkelere yayıldığı görülür.

Bu hukukun en belirgin özelliği, İslâm fıkıhçılarının din ve şeriate dayanan fakat değişmeyen nazariyeleriyle dâima örf ve âdetler dışı bırakılmış olması, değişen yaşam koşullarına ve toplum gereksinmelerine rağmen değişmez telâkki edilmesidir. Nitekim, fıkıh ilminin ibâdât, muâmelât, münâkehât ve ukûbât diye başlıca dört esas şubesinde toplanan dinî, hukukî, âlevî ve cezâî konular, İslâm Hukûku'nun

da değişmez konuları olmuştur. Şimdi bu fıkıh terimlerini kısaca açıklamaya çalışalım:

1- İbâdât: Tamamen uhrevî olup namaz, oruç, hac, zekât v.s. gibi ibâdetlerle ilgili konulardır.

2- Muâmelât: Hukukî konular üzerinde yapılacak şer'î işlemlerdir. Şöyle ki: Miras, vesâyet, satış, kefâlet, vakıf, borçlanma, yemin gibi.

3- Münâkehât: Âile hukukunu ilgilendiren mesele ve hükümlerdir. Evlenme, boşanma, tecdîd-i nikâh v.s.

4- Ukûbât: Dinen ve şer'an yasak olan fiillerin işlenmesinden veya dinî vecibelerin yerine getirilmemesinden veyahut katli, yol kesme, yalancılık, hırsızlık gibi kötü ve kamu için zararlı suçların irtikâbından dolayı uygulanması gerekli görülen hapislik, kısas, idam gibi cezâi konu ve hükümlerdir.

Her biri teferruath ve çok girift bir takım meseleleri içeren tüm bu konular üzerinde halkın dâva ve düşmanlıklarını hal ve fasl etmek keyfiyyetine fıkıh dilinde "KAZÂ" denir. Bu işlerle görevli bulunan ve şimdiki hâkimler demek olan memurlara "KADI", kadının bulunmadığı veya bulunamayacağı hallerde ona vekâlet eden, daha açık bir deyimle onun adına vazife gören kimselere "NÂİB" denir.¹ Kadıların veya nâiblerin bizzat kazâ işleriyle meşgul buldukları yani eski bir deyimle icrâ-yı ahkâm-ı şer'îye eyledikleri resmî kurumlara (Adâlet dâirelerine) ise "ŞER'İYE MAHKEMELERİ" diyoruz.

A- İSLAMİYET'TEN İTİBAREN OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR ŞER'İYE MAHKEMELERİ:

Hazret-i Muhammed, Müslümanlığı yaydığı ve hayatta olduğu sürece halkı bu dine ısındırmak, hakkın ve mutlak adâletin sağlanması üzerinde önemle durulduğuna herkesi inandırmak için kadılık görevini bizzat ifâ etmişlerdi. Bir süre sonra Müslümanlık Arap Yarımadası'na yayılmağa başlayınca gerekli yerlere kadılar tayin etmişti. Muaz ibn Cebel, Ali, Attab ibn Esid, Hz. Peygamber tarafından tayin edilen kadılardandır².

1 Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, s. 119, 223, "Kadı" ve "Kazâ" maddeleri; *İslâm Ansiklopedisi* C. 6, s. 42, 493 "Kadı" ve "Kazâ" maddeleri

2 Berki, Ali Himmet: *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fâtihisi Sultan Mehmet Han ve Adâlet Hayatı* (İstanbul'un beşyüzüncü fetih yıldönümü münasebetiyle), İst., 1953, Kutulmuş Basımevi, s. 33

Hız. Peygamber'in ölümünden sonra gerek dört halife gerekse Emevî ve Abbâsi halifeleri, ruhanî başkan sıfatıyla kazâ ile ilgili işlerde büyük bir titizlik göstermişler ve bu hususu aslı bir görev bilmışlerdir. Özellikle ikinci halife Hz. Ömer'in adâleti ve bu husustaki günümüze dek naklolunagelen hikâyeleri meşhurdur.

Hız. Muhammed ve Hz. Ebu Bekir zamanlarında taşraya gönderilen vâhilerin aynı zamanda kadılık göreviyle de sorumlu tutulduklarını³, Hz. Ömer'den itibâren kazâ tevcihi anlamına gelen "Taklid-i Kazâ" usûlü ihdas edildiğini ve bu suretle her tarafa müstakil kadılar tayin olunarak kazâ işlerinin diğer işlerden ayrıldığını görüyoruz⁴.

Abbasiler'den sonra şer'îye mahkemelerinin, Tavâif-i Mülûk'e yani Samanoğulları'na, Gazneliler'e, Karahanlılar'a, Selçuklular'a ve Memlûkler'e ve diğer hükûmetlere geçtiği görülmektedir. Tarihe bakıldığında bu devletlerin, şer'îye mahkemeleri konusunda nasıl bir titizlik gösterdiklerine dâir birçok örnekler bulmak mümkündür. Bu cümleden olmak üzere I. Gıyasüddin Keyhüsrev'in büyük divanda, başkan sıfatıyla günün belirli zamanlarında, yanında kadı ve müftü hazır olduğu halde dâva dinlediğini, bu usûlün, Alâuddin Keykubad'ın ölümüne değin devam ettiğini tarihlerimiz kaydeder⁵.

B- OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN TÜRKİYE'DE KALDIRILIŞINA DEK ŞER'İYE MAHKEMELERİ:

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında en büyük kadılık evvelâ İznik ve sonra Bursa kadılığı olup, zabtedilen yerlerde de ikinci ve üçüncü derecelerde kadılıklar ihdas olunmuştu⁶.

Osmanlı tarihleri, Osman Gâzi'nin daha iş başına geçer geçmez hükümet işlerini ümerâya bıraktığını; bu arada cins ve mezhep ayrımını gözetmeksizin tüm tebaanın haklarını korumak amacıyla şer'îye mahkemelerine önem verdiğini ve her tarafa âdil kadılar tayin ederek bunların serbestçe vazife görebilmelerini sağladığını yazar⁷.

3 A.g.e., s. 34.

4 *İslâm Ansiklopedisi*, "Kadı" maddesi.

5 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, İst., 1941, Maarif Matbaası, s. 95.

6 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*, Ankara, 1965, TTK. Basımevi, s. 83.

7 Ongan, Halit: *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'îye Sicili*, Ankara, 1958, TTK. Basımevi, DTCF. yayını, s. xxiv.

Orhan Gâzi'nin ilim ehlini sevdiğini, kimseden bir şey almamaları için âlimlere ve kadılara ulûfe tayin ettiğini biliyoruz⁸.

Osmanlılarda kazaskerliğin ihdası Murat I. zamanındadır. İlk kazasker de Çandarlı Kara Halil'dir. Kazaskerliğin Murat I. zamanında ihdas edildiğinde Osmanlı tarihleri müttefik ise de senesinde ihtilaf etmektedirler⁹. Kazasker, ordu içinde askerlerin şer'î ve hukûkî dâvalarına ve işlerine bakan ve sefer zamanlarında hükümdara refâkat edip, yine ordu mensuplarına âit dâvaları hal ve fasl eden kadıdır¹⁰.

Bayezid I. zamanında kadıların sûiistimalleri tahakkuk etmesi üzerine, padişahın irâdesi ile, vezîr-i âzâm Âli Paşa, kadıların tanzim edecekleri vesikalar için alacakları harçların âzamî haddini gösterir bir târife vücûda getirerek, devletçe kadılık teşkilâtının ilk nizâmını tedvin eylemiştir¹¹.

Fâtih Sultan Mehmed'in, her sahada olduğu gibi kazâ ve şeriye mahkemeleri üzerinde de gösterdiği titizlik cidden dikkati çekicidir. Nitekim Kazaskerlik makamının, biri Rumeli'ye diğeri Anadolu'ya mahsus olmak üzere ikiye ayrılması ve bilumum kadıların bu iki mercie bağlanması, kanunnâmelerle kadılara âit rütbe ve derecelerin ve aynı zamanda kullanılacak elkâbın tesbîti¹² gibi yenilikler, bu hükümdarın adâlet konusu üzerinde ciddiyetle durduğunu teyid eder.

Bundan sonra ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme devirlerinde, aynı titizlik devam etmiş, Yavuz ve Kanunî gibi muhteşem hükümdarlar zamanında hakkın ve adâletin korunmasına pek çok önem verilmiştir.

Mahmüt II., Yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra şer'îye mahkemelerinin çalışmalarını verimli kılmak ve öteden beri mevcut yolsuzluklara son vermek için 1837 tarihinde Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye ve Şûrâ-yı Bâb-ı Âli adında iki encümen kurmuş¹³, bundan bir yıl sonra da biri kazaskerlere, kadılara ve nâiblere, diğeri devlet memurlarına

8 Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)*, Hazırlayanlar: Unat, Faik Reşit -Köymen, Mehmed A., Ank., 1949, C. I, s. 86.

9 Pakalın, Mehmed Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, s. 229. "Kazasker" maddesi

10 *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, s. 522, "Kazasker" maddesi

11 A.g.e., "Kadı" maddesi.

12 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, 1948, TTK. Basımevi, s. 228-241. Bu konuda mufassal bilgi için bakıla: Aynı yazarın *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s. 84-90.

13 Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat" isimli makâlesi, *Tanzimat*, C.I. s. 169, Maarif Matbaası, 1940.

mahsus olmak üzere iki ceza kanunu neşretmişti. Bunlardan Tarîk-i İlmîye'ye dâir Kanunnâme-i Humâyûn adındaki birinci ceza kanunu, sâdece kadı ve nâiblerin sûüstimallerini önlemeyi hedef ahıyordu¹⁴.

Tanzimat devrinde neşredilen 3 Mayıs 1840 ve 14 Temmuz 1851 tarihli iki ceza kanununda o zamana dek yürürlükte olan cezaların uygulanmasına izin verilmekle beraber Kısas'ın lüzûmu üzerinde durulmuş, yeni hükümler konulmuştur¹⁵. 5 Mayıs 1855'de neşredilen Şer'îye Mahkemeleri Nizamnâmesi'nde, biri bu mahkemelerin görev ve yetkilerine diğeri de alınacak harclara dâir iki mühim nokta üzerinde durulmuş¹⁶, 1856 yılında kadı yetiştirilmek maksadiyle bir de Mekteb-i Nüvâb açılmıştır¹⁷.

Tanzimattan sonra devletçe alınan kararlar ise yeni bir takım mahkemelerin kurulmasını gerektiriyordu. Bu cümleden olmak üzere 1859'da ilk Ticaret mahkemesi ve 1868'de Nizâmîye mahkemelerinin kurulmasına bir başlangıç ve aynı zamanda bu mahkemelere bir merci olmak üzere Divân-ı Ahkâm-ı Adliye kuruldu. Bu sonuncu kurum, dinî hukuk ile ilgili dâvalar hâriç, diğeri dâvalara âit tüm kararları incelemeye yetkili temyiz mahkemesi demektir¹⁸.

Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'nin kurulmasından bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndaki mahkemeler, biri Şer'î, diğeri Nizâmî olmak üzere şeklen, görünürde ikiye ayrılmıştı. Fakat bu defa da her iki mahkemenin görev ve yetkileri iyice ayrılmadığı içindir ki adlî işlemler birbirine karışıyor, Tefrîk-i Kuva hususunda tereddütlere düşülyordu. Devletin her şeyden önce Tefrîk-i Kuvâ keyfiyetini halletmesi gerekiyordu. İşte bu gereksinme iledir ki Mecelle'nin neşredildiğini görüyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1869 tarihinden 1926 tarihine kadar, medenî kanun olarak, yürürlükte bulunan ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye adını taşıyan kanuna Mecelle denir. Fıkha dayanan ve köklerini şeriat-tan alan teşriî bir eser, yani mer'î kanunlar mecmuası demektir. Mecelle, bir mukaddime, bir maddelik fıkım tarifi, 99 maddelik küllî kavâid (genel kâideler), 16 kitab, 73 bab ve 1851 maddeden teşekkül eder.

14 A.g.e., s. 170.

15 Taner, Tahir: "Tanzimat Devrinde Cezâ Hukuku", *Tanzimat*, C.I. s. 227-8.

16 Hıfzı Veldet'in adı geçen yazısı, *Tanzimat*, C.I, s. 203, haşiye: 2.

17 Abdurrahman Şeref: *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, İstanbul, 1309-1312, Karabet Matbaası, C.II, s. 502.

18 Belgesay, Mustafa Reşit: "Tanzimat ve Adliye Teşkilâtı" başlıklı yazısı, *Tanzimat* C. I. s. 215.

1869'dan 1876'ya kadar parça parça ve yedi yılda neşrolunmuştur. Mecelle'de âile, miras hukûkuna, vasiyete ve vakfa dâir hükümler, cezâ hukuku yoktur. Mecelle yerini, 1926'da Borçlar Kanunu'na ve kısmen de Medenî Kanun'a bırakmıştır¹⁹.

1876 Kanun-u esâsisi, hâkimlere azledilemezlik hakkını vermişti. Gerek bu hak gerekse bunu tâkiben 1879 yılında girişilen adli düzenlemeler oldukça önemli hareketlerden sayılır. Zira, bu düzenlemelere göre Divân-i Ahkâm-ı Adliye başkanlığı ilk defa Adliye Nezâreti (Bakanlığı)'ne çevrilerek tüm Nizâmiye mahkemeleri bu bakanlığa bağlandı. İstanbul'da bir de Hukuk Mektebi açıldı. Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye ve Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye adlarında iki kanun neşredildi. Mahkemeler: Bidâyet, İstînâf ve Temyiz olmak üzere üç dereceye ayrıldı²⁰.

Şer'îye mahkemelerinde en önemli düzeltme, Şeyhü'l-İslâm Ürgüplü Hayri Bey zamanında yapılmış, özellikle kadıların tayini üzerinde titizlikle durulmuştur, 17 Temmuz 1914 tarihli bir kanunla kadıların aranması gereken özellikler saptanmıştır. Bundan birkaç ay sonra yani, 30 Ekim 1914'de neşredilen Usûl-i Muhâkemât-ı Şer'îye Kararnâmesi, artık Şer'î meselelerin mahiyetini esaslı bir şekilde saptamış, bunun dışında kalan konular, tümüyle Nizâmiye mahkemelerine bırakılmıştır²¹.

Osmanlı yönetiminin son zamanlarında ve 1916 yılında mevcut kanunlardan bazılarını düzeltmek ve yenilemek, özellikle mecellenin dışarda bıraktığı, âile ve miras konularını yeni bir esâsa bağlamak amacıyla Ta'dîl-i Kavânîn komisyonunun kurulduğunu, bu arada bir de Medenî Kanun komisyonunun varlığını görüyoruz. Fakat bu husustaki çalışmaların olumlu sonuç vermediğini söyleyebiliriz. Zira, önceki girişimlerde olduğu gibi bu komisyonların çalışmalarında da hareket noktası yine ahkâm-ı şer'îye yani, İslâm hukuku olmuştur²².

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilân edildikten sonra inkılâp tarihimize yeni yeni ve şer'î sahfeler açarken adliye sahasında atılan başarılı adımlar, hukuk tarihimiz için bir dönüm noktası olmuştur. 3 Mart 1924'de Halifelik kaldırıldı ve medreseler kapatıldı. Cumhuriyet

19 Ansay, Sabri Şâkir: *Hukuk Tarihinde İslam Hukûku*, Ankara, 1958, Ajans-Türk Matbaası, Üçüncü basım, s. 39 ve 40; *İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 433, "Meccelle" maddesi.

20 Abdurrahman Şeref: *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, C.II, s. 503.

21 *İslâm Ansiklopedisi*, "Kadı" maddesi.

22 Veldet, Hıfz: "Hukukta Tarihçilik ve Türk Medenî Hukuku'nun Millileştirilmesi" adlı tebliği, *Üçüncü Türk Tarih Kongresi*, TTK. Basımevi, 1948, s. 681, 682.

hükümeti artık hem yeniliğin hem de şeriatın bir arada bağdaşamıyacağı çoktan takdir etmişti. Nihayet, 8 Nisan 1942 tarihli kanunla Şer'îye mahkemeleri tamamen kaldırılarak görevleri Asliye hukuk mahkemelerine devredilmiş ve bu suretle Türkiye'de Kadılık ve Nâiblik ünvanları tarihe karışmış oldu.

Bundan sonra, 17 Şubat 1926 tarihinde İsviçre Kanun-u medenisi ve aynı zamanda bugünkü Türk Cezâ Kanunu tercüme edilerek millî bünyemize göre düzeltilmiş ve kabul olunmuş, 1927'de Hukuk Usûl-i Muhakemeleri kanunu ve 1929'da İcra ve İflâs kanunu neşredilmiştir.

Vaktiyle Şer'îye Mahkemeleri tarafından görülen ve daha sonra kadıların başkanlıkları altında Kâtib-i Adlîliklerce yapılan her çeşit sözleşmeler, bugün artık Medenî Kanun gereğince noterler; tapu işleri, tapu sicil muhafızlıkları tarafından yapılmakta; nikâh akidleri de belediye evlendirme memurları tarafından yürütülmektedir. Tüm hukukî dâvaların hal ve faslı ise bugünkü Asliye Hukuk mahkemelerinin yetkilerine bırakılmış bulunmaktadır.

KADILARIN GÖREV VE YETKİLERİNE GENEL OLARAK KISA BİR BAKIŞ:

Kadılar, şeriatı tedvîn etmekle mükellef, ictihadlarında tamamen serbest birer devlet memuru idiler. Hüküm ve kararlarında hiç kimseye danışmak mecburiyetinde olmadıkları gibi yanlış ictihad ve kararlarından dolayı da hiç bir suretle eleştirilemezler, ancak vicdânen sorumlu olurlardı. Gerçi tereddüt ettiği bazı şer'î konular üzerinde kendilerini vicdânî sorumluluktan kurtarmak için fetvâ istiyebilirdi. Fakat, aldıkları fetvâlar eğer kendi ictihadlarına uygun değilse kanaatlarını diledikleri gibi açıklamaktan çekinmezlerdi.

Şer'îye mahkemelerinin biricik hâtıraları olan elimizdeki Şer'îye sicilleri incelenirse eski kadı veya nâiblerin çeşitli görevlerinin aşağı yukarı şunlardan oluştuğu görülür:

1- Kadılar, her şeyden önce buldukları yerlerdeki toplumun hukuk ve cezâ ile ilgili dâvalarına bakarlar, düşmanlıkları şeriat kâidelerine göre hall ve fasl ederlerdi.

2- Kazâ (yargılama) göreviyle sorumlu olan bu memurlar, aynı zamanda velâyet sıfatını da taşıdıklarından dolayı her bakımdan güvenilir kimselerdi. Bu nedenle kamu hukukunun korunması kadılara düşen görevlerin başında gelirdi.

3- Bir merkezde oturan kadılar, o vilâyete bağlı diğer kasabalara nâibler tayin etmek yetkilerine de sâhib idiler.

4- Bugün noterlerce düzenlenen kefâlet, vekâlet, mukâvele, borçlanma gibi her ne nev'i akidler, vaktiyle kadılar veya nâibler tarafından Şer'îye mahkemelerinde yapılır ve tüm bu akidler zabıt tarzında sicillere kaydedilirdi.

5- Miras konusunda tek merci kadı veya nâib idi. Ölmüş bir kimsenin mallarını, hiçbir haksızlığa meydan vermeden mirasçılar arasında bölüştürmek kadıların en önemli görevlerinden idi. Gerek ölenin borçları gerekse Resm-i Kısmet (terekenin bölüştürülmesi karşılığı alınan harç), diğer harçlar, tereke tutarından çıkarıldıktan sonra kalan miktar bizzat kadı veya nâibi tarafından ferâiz²³ usullerine göre hisselerine ayrılırdı.

6- Kadı veya nâibler, aynı zamanda âile hukukunun da düzenleyicisi idiler. Evleneceklerin nikâhlarını bunlar kıyarlardı.

7- Kadılar, buldukları vilâyet veya sancakların tüm mukâta'a (kiraya verme) işlerini kontrol etmekle de sorumlu idiler. Her hangi bir vakfa âit han, hamam, dükkân vesâir akarlar, şer'îye mahkemelerinde ve artırılma yolu ile icara verilir ve bu husustaki resmî işlemler olduğu gibi zabıt halinde sicile kaydolunurdu.

8- Kadılar, Beylerbeyi'nden ve Sancakbeyi'nden sonra derece alan büyük bir devlet memuru idiler. Bu nedenle de merkezden gönderilen ve hattâ her derecedeki makamlardan yazılan resmî yazıları sicillere işlerler, altlarına da çoğu kez kendisine ulaştığı tarihi belirtirlerdi.

9- Sefer sırasında kadı ve nâibler buldukları yerlerden ayrılmazlardı. Bununla beraber sefer sırasında bunların görevleri hem ağır hem de çok mes'ûliyetli idi. Ordunun iâşesi için gerekli yiyecek maddeleriyle, barut vesâir harp araç ve gereçlerinin hazırlanması, sefere gitmiyenlerin haklarından gelinmesi gibi emirler çoğu kez doğrudan doğruya bu makama yazılırdı.

10- Yollarda ve şehirlerde güvenliğin korunması, hırsızların ve kâtilerin yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri veya oldukları yerlerde ibret için cezâlandırılmaları gibi emirler, Beylerbeyi veya Sancakbeyi ile birlikte kadılara da yazılırdı.

²³ Miras meselelerinden ve vârislere (miraçılara) düşecek hisselerden bahseden ilimdir.

11- Kadı veya nâibler, kimi suiistimali görülen sancak beyi veya diğer bir kadı veyahut başka bir devlet adamı hakkında tahkikâta memur edilebilirlerdi.

12- Kadı ve nâiblerin en önemli görevlerinden biri de buldukları şehir veya kasabaların belediye işlerine bakmaktı. Fiatların düzenlenmesi ve bunların sık sık kontrolü esnafın teftişi, ihtikârın ve istifçiliğin önlenmesi bunların başlıca görevlerindendi²⁴.

13- Şimdiki tapu dâirelerinde yapılan arazi ve emlak alım satımları, vaktiyle şer'îye mahkemelerinde yapılırdı.

14- Vaktiyle kurulmuş olan esnaf teşekküllerinin (Loncaların) meslek ahlakını kökleştirmek hususunda çok büyük rol oynadıklarını biliyoruz²⁵. Her esnaf teşekkülünün başında kethüdalar (esnaf şeyhleri), yiğitbaşlar bulunurdu ki bunlar, o esnafın gösterecekleri istek üzerine ve yalnızca kadı ve nâibler tarafından tayin ve icâbında azlunurlardı²⁶.

Kadılar tarafından sicillere geçirilen hüküm ve kararların tasdikli bir örneği şimdiki ilâmlar gibi harç karşılığında kişilere verilirdi.

ŞER'İYE SİCİLLERİNİN İÇERİĞİ:

Şer'îye sicillerinin konu edindiği kayıtları genel olarak iki kısımda özetleyebiliriz:

I- Her çeşit dâva zabıtlarıyla mukâvele, senet, satış, vakfiye, ve kâlet, kefâlet, vesâyet, itk (köle veya câriye âzâdetme), borçlanma, tereke ve taksim... v.s. gibi Fıkıh ilminin başlıca konularını oluşturan şer'î işlemlere âit resmî kayıtlar, narhlar (fiatlar)la esnaf kontrolüne âit notlar.

II- Başta hükümdarlar olmak üzere her derecedeki büyük ve küçük makamlardan beylerbeylerine, sancakbeylerine, kadılara, müftülere, mütesellimlere, dizdarlara, defterdarlara, müderrislere, mütevellilere, voyvodalara, eminlere, altı bölük erlerine, âyân-ı vilâyet ve iş erlerine hitâben yazılan ferman, ber'at, divan tezkeresi, mektub, rûûs, tezkere... vs. gibi resmî mâhiyetteki emir ve yazı kopyaları.

²⁴ Geniş bilgi için bakıla: Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, s. 134, 140, 141.

²⁵ Çağatay, Neşet: *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 101.

²⁶ Kadıların görevlerine ait bu kısım, genel çizgileriyle *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'îye Sicili* isimli kitaptan özetlenerek alınmıştır.

Bunlardan başka İftâ makamlarından alınan bazı fetvâ sûretleri ile tayin emirlerine ve göreve başlama kayıtlarına, yangın, sel, fırtına, deprem, don, kar, dolu, olaylarına âit gelişigüzel yazılmış ayrı ayrı notlara da rastlanır.

ŞER'İYE SİCİLLERİNİN ÖNEMİ:

Adliye mahzenlerinden müzellerimize devrolunan şer'îye sicilleri, kültür tarihimiz ve folklorumuz üzerinde çalışanlar için şüphe yok ki incelenmeğe ve araştırılmağa değer birinci derecede önemi olan kaynaklardır. Şer'îye sicillerinin önemlerini şöyle sıralayabiliriz:

a- Şer'îye sicilleri, sosyal, yönetsel, ekonomik, iktisâdî, ticârî, zirâî, beledî (yerel), askerî ve siyasal bakımlardan tarihimizin bilinmiyen yönlerini ve geçmiş devirlerle bağli bulunduğumuz yaşama koşullarını doğru olarak aydınlatmak ve belgelendirmek olanaklarını veren değerli hazinelerdir.

b- Şer'îye sicillerine sûret olarak geçmiş bulunan çeşitli fermanlar, ber'atlar, mektuplar, divan tezkireleri.. ve diğer resmî kayıtlar; eski nizamların iç yüzlerini ortaya koyan en müsbet belgelerdir.

c- Şer'îye sicillerinde birçok devlet adamları, müderris, âlim, şâir, sanatkâr, mimar adları geçer. Her ne kadar bu kalbur üstü kimselerin biyografisine dâir bu kaynaklarda geniş açıklamalar bulunmuyorsa da, bunların özgeçmişlerini yazmak veya yazılmış bulunan kimi tanınmışlar hakkındaki bilgilerin doğruluk derecesini kontrol etmekte bu kayıtlar bize en sağlam ip uçları verebilir.

d- Kadı defterlerinin, mimârî tarihimiz açısından önemi çok büyüktür. Şöyle ki: Hâlen ayakta olsun veya olmasın eski sanat âbidelerinin varlığını ortaya korlar. Hatta bu kayıtlardan kitâbesiz âbidelerimizin yapılış ve tamir tarihlerini bazan saptama olanağımız vardır.

e- Eskiden oturlan veya oturulmayan yerleri aydınlatmaları nedeniyle kasaba, köy, mahalle, semt, çiftlik, otlak, özellikle aşiret ve cemaat isimlerini içeren resmî kayıtlar yerleşme tarihimiz için baha biçilmez belgelerdir.

f- Askerî ve siyasal bakımlardan şer'îye sicillerinin ehemmiyetleri ön plânda yer alır. Bu defterlerdeki kayıtlar, seferler hakkında tarihçilerce verilen bilgileri çoğu kez çürüttüğü gibi bazan da destekler. Bu nedenle harp tarihi bakımından bu belgelerin incelenmesi ihmal edilemez.

bu devletin iç örgütlerini tüm inceliklerine kadar incelemek olanağını vermektedirler.

h- Bu defterlerdeki narh (fiat) kayıtları, esnaf teftişine âit kısa ama çok açık zabıtlar, vaktiyle kadıların belediye işlerine de baktıklarını kuvvetlendirmekte, o zamanki belediye tüzük ve yönetmeliklerini açıkça belirtmektedir.

i- Şer'îye sicilleri, tıp tarihi ve halk tabâbeti bakımlarından da incelenmeğe değer kaynaklardır. (Doktorlarla hastalar arasında mahkemeler yolu ile düzenlenen mukâveleler ve ameliyat senetleri vs. gibi).

j- Dâva konularıyla eski şer'îye mahkemelerinin çalışmalarını ve İslâm hukukunun uygulamadaki usul ve kâidelerini bize olduğu gibi aktiren sicil zabıtlarının, bir hukukçuyu dahi ilgilendirecek önemde olduklarını kabullenmek gerekir. Çok kısa olmalarına karşın bu zabıtlar, dâva ve muhâkeme usullerini, dâvacıların iddialarını, karşı tarafların red veya kabullerini, red hallerinde sübut şekillerini ve nihayet kadıların şer'î kararlarını tanıtımları bakımından ilginçtir.

k- Kadı defterlerinde geçen Türkçe terimlerle imlâ özellikleri, anlatım ve üslûb şekilleri, tereke zabıtlarında ve râ'ic listelerinde görülen eşyâ ve yiyecek maddelerinin isimleri dil ve folklor yönlerinden ayrı ayrı inceleme ve karşılaştırma konularıdır.

Netice olarak, maddî ve mânevî kültürümüz için bu tarihî kaynakların sonsuz değerlerini rakamlarla sınırlandırmak çok güçtür.

ŞER'İYE SİCİLLERİNİN YOK OLMA NEDENLERİ:

Kadı defterleri arasında tarih yönünden birçok boşluklar bulunduğu gibi, son zamanlara âit olanlar eskilere oranla daha çoktur. Her ne kadar ileride yapılacak araştırmalarla defterlerin sayısının artacağı düşünülebilirse de bu boşlukların tamamen kapatılacağı ve çok eski tarihli sicillerin elde edileceği beklenemez. Şer'îye sicillerinin yok olma nedenleri şunlardır:

- 1- Tarih süresince birbirini kovalayan savaşlar.
- 2- Düşman işgalleri,

g- Sicillerde rastlanılan sağlam kayıtlar, Osmanlı Devletinin mâlî, zirâî, askerî... durumlarını rakamlara dayanarak ortaya koymakta ve

- 3- Yangınlar ve su basmaları.
- 4- Uzun yıllar şuraya buraya atılmaktan ve bakımsız bırakılmaktan dolayı çürümeler,
- 5- İnsan eliyle yapılan tahribler ve aşırımlar.

ŞER'İYE SİCİLLERİNİN SAYISAL DURUMLARI:

Şer'îye sicillerinin sayıları, İslâm hukukunun doğuşundan ve bunun uygulama yeri olan şer'îye mahkemelerinin kuruluşundan beri geçen onüç buçuk yüzyılı aşkın bir zamana oranla pek azdır. Toplam olarak bugün için sekiz bine yaklaşan-tam rakam olarak 7493'ü bulan -bu siciller²⁷, Osmanlı Devletinin yalnız son dördüncü-beşinci yüzyıllarına âit bulunmaktadır. Ne yazık ki daha evvelkiler elde edilememiştir. Özellikle Selçuklular'a, diğer Türk ve Müslüman devletlerine âit müzelerimizde bir tek örnek yoktur.

Şer'îye Sicillerinin mevcut müzelerimizdeki sayılarını gösteren cetvele geçmeden önce, Adana Müzesi'nde bulunan Şer'îye Sicillerinin kataloğu hakkında kısa bir açıklama yapmak istiyoruz: Bu katalogda 449 adet (üçü Ferman olup, Siverek Şer. Sic. içindedir) defter vardır.. Katalogda; defterlerin arşiv no'su, tarihi ve sayfası belirtilmiştir, Âit olduğu yerler ve defter sayıları şöyledir: Adana (1-150); Adıyaman (236-283); Besni (173-203); Birecik (425-437); İçel [Anamur] (165-172); Malatya [Arapkir] (161-164); Maraş (229-235); Müt (151-160); Siverek (438-449); Tarsus (284-424); Urfa (204-228)²⁸).

Maarif Vekâleti'nin 3 Kasım 1943 tarih ve 4018/2182 sayılı emirleriyle bugüne dek memleketimizin çeşitli müzelerinde toplanan şer'îye sicillerinin genel olarak sayısal durumları şöyledir:

27 Bazı merkezlerden yanlışlıkla gönderilen Nizâmiye Mahkemeleri'ne âit ilâm ve zabıt defterleriyle eski Âdiye Nezâreti'nden gönderilen tâminler, ayniyat ve Harc defterleri, İlmühaber dosyaları, senet ve mukâvele defterleri de bu toplamın içindedir.

28 Bkz. Yusuf Halaçoğlu: Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru, İ. Ü. Edb. Fak. Tarih Dergisi, say:: 30 Mart, 1976, s. 9g.

Mevcut müzeleri- mizin ve müze depolarımızın adları:	Vilâyet itibâriyle sicil gönderen ve göndermesi gereken merkezler:	Bugüne dek gönderilen sicil sayısı:
Ankara Etnografya Müzesi:	Ankara, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir Yozgat, Erzincan, Gümüşhane, Erzurum Kars, Nevşehir.	1559
İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi:	İstanbul(1), Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Balıkesir, Bolu, Zonguldak, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Çoruh.?	2751
Diyarbakır Müzesi:	Diyarbakır, Elâzığ, Hakkâri, Bitlis, Siirt, Mardin, Bingöl, Tunceli.	252
Adana Müzesi:	Adana (Seyhan), Urfa, Gaziantep, Maraş, İçel, Malatya.	424
Hatay "	Hatay	101
Konya "	Konya, Burdur, İsparta.	329
Sivas "	Sivas	121
Bursa "	Bursa(2), Bilecik.	827
Niğde "	Niğde(3).	22
Afyon "	Afyonkarahisar, Denizli.	158
İzmir "	İzmir(4), Aydın, Muğla.	179
Sinop "	Sinop.	23
Tokat "	Tokat, Amasya.	107
Van "	Van, Ağrı.	?
Kütahya "	Kütahya.	90
Manisa "	Manisa(5).	297
Antalya "	Antalya.	46
Kastamonu"	Kastamonu.	207
	TOPLAM:	7493

1 Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilâtı'na bağlı İstanbul Müftülük Arşivi'nde muhafaza edilememekte olan ve henüz teslim alınmayan "İstanbul Şer'îye Sicilleri", bu toplamın dışındadır.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde 2751 adet Şer'îye Sicili bulunmaktadır. Bunlar 42 şehir ve kasabaya aittir. En fazla defteri olan şehir 690 adet ile Edirne başta gelmektedir. En eski defter ise 921-1515 tarihli, Edremid'e âit, 1171 numarada kayıtlıdır. Sicillerin âit oldukları yerler, Arşiv numaraları, defter miktarı, ayrıca ilk ve son defterin tarihleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Mücteba İlgürel'in "Şer'îye Sicilleri Toplu Kataloğu" başlıklı yazısı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, İst., 1975, sayı: 28-29, sayfa: 123-166.

İstanbul Müftülük Arşivi'nde ise: Kanunî Sultan Süleyman devrinden, Cumhuriyet devrinde Şer'îye Mahkemeleri'nin kaldırılışına dek geçen zamana âit İstanbul'da bulunan ve bu arada bazıları lâğvedilmiş 27 Şer'îye Mahkemesi'nin 9866 adet sicil defteri vardır. Bu mahkemelerin ismi, sicil defterlerinin âit oldukları ilk ve son tarihler ve sayıları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nuri Yeprem'in "Şer'îye Sicilleri Arşivi" başlıklı yazısı: *Diyanet Dergisi*, cilt: 8, sayı: 80-81, sayfa: 55.

2 Gökbilgin, Tayyib: "Kanunî Sultan Süleyman Devri Müesseseler ve Teşkilâtına Işık Tutan Bursa Şer'îye Sicillerinden Örnekler", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, TTK. Yayını 1976, s.

3 Bu toplamın dışında bulunan 10-12 defter Bor'a âit olup, hâlen Bor'da Halil Nuri Yurdakul kütüphânesindedir.

4 Bergama ilçesine ait siciller Bergama müzesinde birakılmıştır.

5 Uluçay, M. Çağatay: "Manisa Şer'îye Sicillerine Dâir Bir Araştırma", *Türkiyat Mecmuası*, X (1953), s. 285-298.

Maarif Vekâleti'nin 3 Kasım 1943 tarih ve 4018/2182 sayılı emirleriyle Ankara Etnografya Müzesi'ne, 15 Mart 1978 tarihine dek gelen siciller:

Enverter Defterinin Sayfa No:(1)	Sicil Gönderen Merkezler:	Sicil Sayısı:	En eski Tarihli Sicil:	En yeni Tarihli Sicil:
1-12.54-63	Ankara merkezi	593	991/1583	1348/1929
13-14	Ayaş (Ankara)	49	1167/1753	1348/1929
15	Boğazlıyan (Yozgat)	1	1306/1888	1321/1903
16-18	Çankırı Merkezi	76	1063/1652	1330/1911
19	Çerkeş (Çankırı)	10	1256/1840	1327/1909
20	Çiçekdağı (Mecidiye)	2	1324/1906	1329/1911
21	Çorum merkezi	16	1255/1839	1327/1909
22-23	Eğir-Kemâliye(Erzincan)	36	1199/1784	1329/1911
24	Eskişehir merkezi	9	1286/1869	1346/1927
25	Gümüşhane, Şiran	2	1302/1884	1329/1911
26	Kalecik (Ankara)	7	1250/1834	1224/1906
27-37	Kayseri merkezi	289	895/1489	1333/1914
38-78	Kırşehir merkezi	35	1292/1875	1345/1976
39-41	Sivrihisar (Eskişehir)	69	1221/1806	1342/1923
42-43	Yozgat merkezi	30	1298/1880	1334/1915
44	Muhtelif eyâletlerin timar ve tahrîre âit mufassal defterler.	8	925/1519	1142/1729
45	Ahışh(k)a(2)	1	1170/1756	1241/1825
46	Vakfiye, hüccet, ber'at, iltizam tezkiyesi, ferman, mektub.	26	665/1266	1240/1824
47-52	Beypazarı (Ankara)	162	1289/1880	1348/1929
65-66	Develi (Kayseri)	48	1301/1883	1342/1923
72-73	Zir-Yenikent(Ankara)	45	1301/1883	1349/1930
75	Çubukabat	4	1306/1888	1328/1910
76	Asiyozgat (Elmadağ)	3	1346/1927	1347/1928
83-84	Nevşehir merkezi	30	1213/1798	1344/1925
89	Arapsum=Gülşehri(Nevşehir)	8	1310/1892	1341/1922
	TOPLAM:	1559		

Görülüyor ki her iki cetvel, bugünkü sınırlarımız içinde bulunan il ve ilçe merkezlerinden müzelerimize gönderilen şer'îye sicillerinin azlığını açıkça ortaya koymaktadır. Gene bu cetveller karşılaştırılırsa, Maarif Vekâleti'nin emirleri gereğince Ankara Etnografya Müzesi'ne gönderilmesi gereken Kars, Erzurum, Erzincan gibi doğu illerimize âit sicillerden hiç birisinin elde edilemediği ve nedeninin de bu memleketlerin vaktiyle düşman işgâli görmüş olmalarından ileri geldiği anlaşılır. İşgal gördüğü halde bu müzeye gelen ve tarih olarak pek eski olmıyan Eskişehir, Gümüşhane gibi merkezlere âit defterler ise bir rastlantı sonucu kurtulabilen ikişer cilttir.

1) Müze Envanter Defteri'nin 53., 64., 67-71., 74., 79-82. sahifeleri boş olup herhangi bir kayıt yoktur.

2) Bu defter para ile satın alınmıştır. Hâlen doğu sınırlarımızda Rusya'ya bırakılmış bulunan Ahışh'a'nın elimizdeki biricik hatırası budur. Arzları içerir ve bir münşeat mecmuası mahiyetindedir.

Ankara Etnografya Müzesi'nin Envanter Defteri'ndeki **ANKARA ŞER'İ MAHKEME SİCİLLERİ**'ne âit açıklayıcı bilgileri aşağıda bir liste halinde sunuyoruz¹.

ANKARA Şer'iye Sicilleri (Ankara Etnografya Müzesinde)

No.	Tarih	No.	Tarih
1	991-992	41	1061-1066
2	997-998	42	1064-1067
3	1000-1001	43	1066-1068
4	992-1002		(1016)
5	999-1002	44	1063-1069
6	981-1008	45	1066-1070
7	968-1009	46	1064-1071
8	833-1010	47	1070-1072
9	1004-1014		(1029)
10	871-1017	48	1070-1073
11	1016-1016	49	1070-1074
12	1013-1020		(1059)
13	1014-1021	50	1073-1076
14	1021-1031	51	1075-1078
15	982-1026	52	1078-1079
16	1012-1025	53	1077-1080
17	1022-1028		(997)
18	985-1029	54	1079-1082
19	1024-1031	55	1079-1083
20	1027-1032	56	1077-1084
21	1024-1034	57	1026-1086
22	1029-1037		(944)
23	1034-1037	58	1083-1087
24	1032-1040	59	1066-1088
25	1016-1042	60	1087-1091
26	1039-1044		(1049)
27	1044-1045	61	1091-1092
28	1040-1047	62	1091-1093
	(1100)	63	1085-1095
29	1035-1048	64	1083-1095
30	1043-1052	65	1095-1096
31	1049-1053	66	1087-1099
32	1051-1055	67	1096-1100
33	1055-1056	68	1098-1100
34	1040-1057	69	1100-1102
35	1054-1058	70	1099-1102
36	1053-1059		(1080)
37	1054-1062	71	1099-1103
38	1061-1063	72	1103-1104
39	1061-1065		(1080)
40	1060-1065	73	1099-1105

1 Envanter Defteri'nin (1-12) sahibeleri arasında yer alan ve özel no olarak (1-319) numaralarını içeren kayıtlar da Ankara Şer'i Mahkeme Sicilleri'ne âittir. Ancak bu bölümle ilgili olarak Sayın Prof. Dr. Osman Ersoy'un, "*Şer'iye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru*" (A.Ü. DTCF, Dergisi, A.Ü. Basımevi, 1964, c. XXI-sayı: 3-4, sayfa: 33-65) başlıklı, yalnızca sicillerin defter numaralarını ve hicri tarihlerini gösteren çalışmasını buraya aynen alıyoruz.

Bundan amaç, Sayın Prof. Dr. O. Ersoy'un bu neşrine bir devam olarak düşündüğümüz ve Envanter Defteri'nin (54-63)üncü sayfalarını kapsayan ve özel no'ları (320-393) olan Ankara Şer'i Mahkeme Sicilleri'ne âit defterlerin, özel no'larını, sayfa ve belge sayılarını, içeriklerini ve âit oldukları ilk ve son tarihleri gösteren bütünlüycü çalışmamızı, Sayın Prof. Dr. O. Ersoy'un çalışması ile bir arada bulundurmaktır.

Sayın O. Ersoy, yukarıda yerini belirttiğimiz çalışmasında ayrıca Bursa, Diyarbakır, Kastamonu ve Sivas Müzeleri'nde bulunan defterlerin, defter numarası ve hicri tarihlerini, şer'iye sicillerinin âit oldukları yerlerin adlarına göre alfabetik olarak düzenlemiştir.

No.	Tarih	No.	Tarih
74	1105-1107	115	1147-1148
75	1106-1217	116	1144-1149
76	1102-1108	117	1147-1149
77	1108-1109	118	1146-1151
78	1108-1111	119	1151-1152
79	1106-1112	120	1149-1153
80	1090-1114	121	1154-1156 (1111)
81	1114-1115		
82	1115-1116	122	1156-1157 (1144)
83	1116-1117		
84	1115-1119	123	1155-1157
85	1116-1121	124	1157-1158
86	1121-1123	125	1157-1158
87	1122-1124	126	1156-1159
88	1123-1126	127	1153-1159
89	1126-1127	128	1158-1159 (1130)
90	1127-1128 (917-931-1083)	129	1159-1161
91	1128-1129 (1115)	130	1160-1161
		131	1161-1162
92	1129-1130	132	1162-1163
93	1130-1131	133	1162-1163 (1108)
94	1131-1131		
95	1131-1132	134	1162-1164
96	1131-1133	135	1164-1165
97	1133-1134	136	1165-1166
98	1134-1135	137	1162-1167
99	1132-1136	138	1167-1168 (1202)
100	1136-1137		
101	1134-1138	139	1168-1169
102	1138-1139	140	1166-1170
103	1139-1140	141	1170-1171
104	1140-1141	142	1171-1171
105	1140-1141	143	1171-1172
106	1138-1142	144	1172-1173
107	1142-1142	145	1172-1173
108	1142-1143	146	1173-1175
109	1143-1143	147	1175-1176
110	1143-1145	148	1176-1178
111	1137-1145	149	1171-1179 (1111)
112	1145-1146		
113	1146-1146	150	1178-1180
114	1146-1147	151	1180-1181

ŞER'İ MAHKEME SİCİLLERİ

319

No.	Tarih	No.	Tarih
152	1178-1181	194	1215-1216
153	1181-1182	195	1215-1216
154	1181-1182 (1155, 1173)	196	1216-1217
155	1182-1183	197	1216-1217
156	1182-1184	198	1217-1218
157	1183-1185	199	1218-1218
158	1184-1185	200	1217-1219
159	1185-1186	201	1219-1219
160	1186-1187	202	1218-1220
161	1186-1187	203	1219-1220
162	1187-1188	204	1220-1221
163	1188-1189	205	1221-1222
164	1189-1190	206	1221-1222
165	1190-1190	207	1222-1223
166	1191-1192	208	1223-1225
167	1192-1193	209	1224-1225
168	1192-1193	210	1225-1226
169	1193-1194	211	1194-1230
170	1194-1194	212	1226-1227
171	1195-1196	213	1228-1229
172	1196-1198	214	1229-1230
173	1198-1198	215	1229-1255
174	1198-1200	216	1230-1231
175	1200-1201	217	1230-1231
176	1201-1202	218	1231-1233
177	1201-1203	219	1232-1235
178	1202-1205	220	1235-1236
179	1203-1204	221	1236-1237
180	1204-1205	222	1237-1239
181	1204-1205	223	1238-1240
182	1205-1206	224	1240-1241 (1231)
183	1206-1217	225	1240-1245
184	1206-1207	226	1241-1243
185	1207-1209	227	1239-1252
186	1203-1209	228	1243-1244
187	1207-1210	229	1244-1245 (1221)
188	1207-1231	230	1245-1247
189	1210-1211	231	1246-1250
190	1211-1213	232	1246-1251
191	1212-1214	233	1247-1248
192	1213-1213	234	1243-1248
193	1214-1215		

No.	Tarih.	No.	Tarih
235	1247-1249	277	1282-1284
236	1249-1251 (1246)	278	1283-1284
237	1251-1254	279	1284-1284
238	1252-1255	280	1284-1285
239	1251-1253	281	1284-1287
240	1252-1254	282	1285-1289
241	1253-1254	283	1288-1291
242	1253-1255	284	1288-1293
243	1254-1256	285	1288-1296
244	1254-1256	286	1289-1293
245	1253-1256	287	1293-1295
246	1256-1256	288	1293-1297
247	1255-1257	289	1294-1297
248	1256-1257	290	1295-1297
249	1256-1272	291	1297-1302
250	1257-1259	292	1297-1302
251	1257-1263	293	1299-1302
252	1258-1258	294	1301-1307
253	1259-1261	295	1302-1307
254	1261-1262	296	1302-1310
255	1261-1262	297	1303-1306
256	1262-1265	298	1307-1309
257	1263-1265	299	1307-1314
258	1264-1267	300	1309-1313 (1300)
259	1265-1267	301	1309-1313
260	1267-1271	302	1311-1313
261	1268-1271	303	1315-1315 (1300)
262	1268-1270	304	1313-1315
263	1270-1273	305	1313-1315
264	1271-1272	306	1313-1320
265	1273-1274	307	1315-1316
266	1273-1279	308	1316-1316
267	1274-1276	309	1316-1320
268	1276-1277	310	1317-1320 (800)
269	1277-1278	311	1320-1321
270	1278-1279	312	(1143, 1150) 1320-1322 (1302)
271	1279-1279	313	1322-1324
272	1279-1281	314	1323-1324
273	1279-1281	315	1324-1325
274	1279-1281	316	1326-1327
275	1281-1282	317	1327-1327
276	1281-1284	318	1330-1332
		319	1325-1326

ANKARA ŞER'İ MAHKEME SİCİLLERİ

SİCİLİN					
Özel No.	Sayfa Sayısı	Belge Sayısı	KONUSU	YILI	
				Başlad.	Bittiği
320	68	386	Hudut tayıni, satış, ferağ, vesâyet	1014	1017
321	20	54	Hüccet ve şer'î zabıtlar	1126	1126
322	198	536	Çeşitli davâ zabıtları	1282	1285
323	384	586	Zekât, hukuk-u zevciye, edâna, vesâyet	1284	1288
324	178	72	Karar defteri (İstinaf Mahkemesi)	1292	1295
325	194	142	Davâ zabıt defteri	1295	1296
326	184	221	Bidâyet Hukuk Mahkemesi kararları	1298	1298
327	102	206	Bekâret tescili, haciz kararları	1299	1299
328	78	70	Tereke müfredat defteri	1301	1302
329	236	160	Tereke müfredat defteri	1302	1315
330	208	123	Bidâyet Hukuk dairesi karar defteri	1303	1303
331	252	142	Bidayet Hukuk Mahkemesi Kararları	1304	1304
332	332	325	Merkez Bidâyet Mahkemesi Kararları	1304	1304
333	284	153	Şer'îye dâva Zabıtları	1305	1307
334	276	217	Bidayet Mahkemesi, İlâm, Tescil	1307	1308
335	197	127	Bidayet Hukuk Mahkemesi İlâmât Defteri	1398	1309
336	690	1377	Tereke, Müfredât ve Eytâm Defteri	1308	1309
337	623	243	Hey'et-i İthamiye Kararları	1309	1309
338	46	52	Zabıt ve Tescil Defteri	1309	1309
340	722	331	Karar Müsveddeleri	1309	1312
341	374	108	Tereke Defteri	1310	1312
342	544	199	Devâ Zabıt ve Kararları	1310	1311
343	187	264	Bidâyet Hukuk Dairesi Kararları	1310	1312
344	196	124	Bidâyet Hukuk Mahkemesi Kararları	1311	1312
345	195	133	Bidâyet Mahkemesi İlâm Tescil Defteri	1312	1313
346	40	104	Davâ Zabıt Defteri	1313	1313
347	158	196	Verâset, Tereke, Müfredât Defteri	1314	1316
348	73	47	Tereke Müfredat Defteri	1314	1315
349	191	124	Bidaye Mahkemesi Kararları	1316	1316
350	518	1075	Şer'î Mahkeme Zabıt Defteri	1316	1320
351	302	54	Çeşitli Kararlar	1317	1317
352			Karar Defteri	1317	1319
353	196	65	Ticaret ve Şirket Dâva Zabıtları	1317	1318
354	196	120	Bidâye İlâmât Sicil Defteri	1338	1317
355	288	134	Şer'î Mahkeme Vekâlet Tescil Zabıtları	1319	1340
356	78	107	Çeşitli Dava Zabıtları	1320	1320
357	138	69	Hukuk Mahkemesi Kararları	1320	1320
358	506	82	İlâm Müsvedde Defteri	1320	1320
359	692	301	Hukuk Davaları Kararları	1320	1321
360	570	745	Şer'î Mahkeme Kararları	1320	1322
361	570	834	Dava Zabıt Defteri	1320	1322
362	166	75	Tereke Defteri	1320	1323
363	40	30	Ticaret Mahkemesi Haciz Kararları	1320	1325
364	272	208	Nakdî ve Malî Kefalet Senetleri	1320	1326
365	742	103	İlâm Müsveddeleri	1321	1325
366	631	272	Karar Defteri	1322	1322
367	302	?	Bidayet Mahkemesi Karar Defteri	1322	1323
368	606	914	Verâset, Edâne Defteri	1322	1325
369	1342	604	Zabıt ve Kararlar Defteri	1323	1323
370	372	494	Davâ Zabıt Defteri	1324	1324
371	314	569	İlâm, Vekâlet, Vasî, Nafaka	1324	1324
372	390	666	Şer'î Mahkeme Zabıt Defteri	1324	1324

Cetvelin Devamı

373	641	1043	Dâva Zabıt Defteri	1324	1324
374	234	246	Mülga Zir'e Ait Tereke Defteri	1324	1325
375	74	74	Tereke Müfredât ve Kassâm Defteri	1324	1325
376	271	322	Tereke, Vesâyet, Verâset, Kassâm	1324	1325
277	282	429	Zabıt Defteri	1324	1326
378	87	164	Tereke Müfredât Defteri	1324	1327
379	158	199	Zabıt Defteri	1324	1329
380	352	306	İlâmat Sicil Defteri	1325	1325
381	644	808	Zabıt Defteri	1325	1326
382	160	480	Davâ Zabıt Defteri	1326	1326
383	312	564	Karar Defteri	1326	1326
384	280	187	Hukuk Kararları Defteri	1326	1326
385	78	164	Tereke Müfredât ve Veraset	1326	1327
386	160	456	Çeşitli Davâ Kararları Defteri	1326	1327
387	120	142	Hukuk Mahkemesi Kararları Defteri	1327	1327
388	93	173	Karar Defteri	1327	1327
389	196	471	" "	1327	1328
390	368	440	Şer'i Sicil Defteri	1327	1329
391	92	114	Zabıt Defteri	1327	1330
392	204	424	Dava Zabıt Defteri	1327	1330
392	204	424	" " "	1327	1331
394	196	172	İlâmat Tescil Defteri	1328	1328
395	200	415	Davâ Zabıt Defteri	1328	1330
396	1508	1170	Hukuk Kararları	1328	1329
397	80	38	S.Mehmet V. (Reşat) Zamanına Ait Nazırlar Kurulu Kararları.	1328	1330
398	406	1444	Veraset, Tereke, Nafaka, Hukuk Davaları	1328	1332
399	154	112	İlâmat Tesciline Ait Karar Defteri	1329	1329
400	320	464	Vekâlet, Vasî, Nafaka, İlâm Defteri	1329	1329
401	356	485	" " " " " "	1329	1330
402	354	172	Şer'i Mahkeme Kararları	1329	1329
403	60	36	Hukuk Kararları	1329	1329
404	230	404	Şer'i Sicil, Edâne, Vekâlet	1329	1330
405	422	309	Hukuk Kararları	1329	1330
406	133	413	Dava Zabıt Defteri	1329	1332
407	20	9	Hukuk Kararları	1329	1330
408	158	106	" "	1329	1331
409	198	575	Davâ Zabıt Defteri	1329	1335
410	288	635	" " "	1329	1336
411	302	471	Dava Zabıt Defteri	1329	1336
412	16	6	İlâmat Defteri	1330	1330
413	120	12	Ticaret Kararları	1330	1330
414	954	901	Hukuk Kararları	1330	1331
415	318	813	Dava Zabıtları	1330	1331
416	295	1048	Karar Defteri	1330	1336
417	300	181	İlâm Defteri	1331	1331
418	126	258	Dava Zabıt Defteri	1331	1332
419	266	632	" " "	1331	1332
420	110	169	Verâset, Vesâyet, Diğer Davâ Zabıtları	1331	1333
421	270	970	Davâ Zabıt Ceridesi	1331	1333
422	300	745	Savcılık Karar Defteri	1331	1336
423	216	556	Dava Zabıt Defteri	1331	1336
424	208	341	Çeşitli Kararlar	1332	1334
425	208	790	Dava Zabıt Defteri	1332	1334
426	166	387	Şer'i Mahkeme Kararları	1332	1334
427	155	673	Dava Zabıt Defteri	1332	1338
428	112	56	Dava Zabıt ve Karar Defteri	1335	1335
429	194	615	Zabıt Defteri	1335	1336

Cetvelin Devamı

430	294	1322	Sulh Hukuk Kararları	1336	1336
431	208	514	Çeşitli Kararlar	1336	1337
432	40	201	Hukuk Davaları Kararları	1336	1337
433	12	9	Hukuk Kararları	1336	1337
434	296	1497	Karar Defteri	1336	1337
435	296	1125	" "	1336	1341
436	44	128	Ceza Mahkemesi Karar Defteri	1337	1338
437	260	1503	Karar Defteri	1337	1338
438	264	460	Çeşitli Kararlar	1338	1339
439	2	2	Ölen Vezirköprü Müslümanı Evine Ait	1338	1339
440	402	1798	Şer'i Mahkeme Karar Defteri	1338	1339
441	352	1189	" " " "	1338	1340
442	298	59	İlâmat Tescil Defteri	1339	1339
443	314	1102	Çeşitli Dava Kararları	1339	1340
444	236	573	Çeşitli Dava Zabıtları	1339	1346
445	192	30	Ticaret Hukuk Defteri	1339	1341
446	438	923	Çeşitli Dava Kararları	1339	1341
447	328	299	Çeşitli Kararlar	1340	1340
448	120	478	Hukuk Mahkemesi Kararları	1340	1340
449	392	541	Çeşitli Kararlar	1340	1342
450	100	289	Karar Defteri	1341	1345
451	392	943	Karar Defteri	1345	1345
452	406	998	Hukuk Mahkemesi Kararları	1345	1345
453	404	800	Asliye Hukuk Kararları	1345	1345
454	82	33	Ticaret Davaları Kararları	1346	1346
455	4	33	Sulh Hukuk Mahkemesi Kararları	1346	1346
456	20	58	" " "	1346	1346
457	404	745	Karar Defteri	1346	1346
458	92	204	Şer'i Mahkeme Çeşitli Kararları	1346	1346
459	148	72	Dava Zabtı ve Kararları	1346	1346
459	148	72	" " "	1346	1346
461	68	95	İhtiyât-ı Haciz Kararları	1346	1347
462	300	409	Hukuk Mahkemesi Kararları	1346	1347
463	88	179	Karar Defteri	1346	1347
464	32	65	" "	1346	1347
465	386	206	" "	1346	1347
466	24	69	" "	1347	1347
467	236	498	Hukuk Kararları	1347	1347
468	24	56	Bir Formalık Karar Defteri	1347	1347
467	16	14	Ceza Mahkemesi Kararları	1347	1347
470	300	216	Karar Defteri	1347	1347
471	300	300	İhtiyât-ı Haciz Kararları	1347	1347
472	337	164	Karar Defteri	1348	1348
473	267	225	Senedât Defteri	1327	1329
474	24	12	Meşihat Emirleri	1298	1317
475	4	2	Defter-i Hâkâni Senetlerinin Tanzimi ve İmlâsı Hakkında Talimat.	1325	1325
476	6	2	Himâye-i Eşcâr Nizamnamesi	1326	1326
477	14	8	Rum Milleti Hayır İşleri Nizamnamesi	1326	1326
478	56	28	Meşihat Emirleri	1327	1329
479	70	35	" "	1328	1328
480	2	1	Şeyhül-İslâm'ın Havacılık Hak. Emirleri.	1328	1328
481	98	49	Meşihat Emirleri	1329	1329
482	228	110	Adli ve Mezahip Nezâreti Emirleri	1329	1331
483	24	11	İstiklâl Mahkemesi Beyannamesi ve Bazı Bakanlıklar Emirleri.	1329	1336
484	54	27	Muhtelif Emir ve Cevaplar	1330	1330
485	2	1	Bâb-ı Meşihat Emirleri	1332	1332

Cetvelin Devamı

486	296	1066	Esas Kayıt ve Karar Özet Defteri	1335	1338
487	162	1657	Şehzâde Doğumu İçin Yapılan Masraflar	1233	1240
488	300	1372	Sulh Mahkemesi Kararları	1336	1337
489	196	395	Muharrerat ve Dâva Zabıt Defteri	1339	1340
AYDINLATICI MAHIYETTE OLAN DEFTERLER					
490	236	1162	Kassam Defteri	1288	1289
491	196	78	Terekât, Müfredât Defteri	1311	1212
492	46	24	Eytâm, Kassâm, Tereke Defteri	1312	1312
493	130	55	Şer'i Mahkeme Sicili	1332	1324
494	304	181	Eytâm, Kassâm, Tereke, Müfredât Def.	1323	1325
495	608	269	Cezâ Karar Müsveddeleri	1326	1326
496	48	28	Kassâm Defteri	1327	1327
497	40	13	Şer'i İlâmat Müsveddeleri Defteri	1327	1327
498	236	106	Tereke, Kassâm Defteri	1327	1329
499	72	98	Kassâm Defteri	1328	1329
500	248	229	Eytâm, Edâne, Kassâm Defteri	1328	1330
501	200	169	Kassâm İkrazât Defteri	1330	1331
502	138	201	Evlence ve Ayrılma Sicil Defteri	1334	1334
503	438	186	Tereke Müfredat Defteri	1333	1337
504	162	73	" " "	1335	1336
505	200	69	Tereke Müfredât ve Kassâm Defteri	1336	1338
506	202	88	Tereke Müfredât ve Kassâm Defteri	1340	1342
507	34	50	Tereke Esas Defteri	1346	1346
508	200	488	Mukâvelât Muharrirliği Defteri	1295	1298
509	190	402	Senet ve Vekâletname Tanzimleri Def.	1293	1306
510	202	140	Vekâlet Tescil Defteri	1304	1317
511	160	726	Mukavelât Defteri	1311	1312
512	196	881	Ayniyât Defteri	1311	1312
513	156	789	Vekâletname Defteri	1311	1312
514	196	825	Kâtip Âdil aynı Defteri	1313	1314
515	355	315	Vekâletname Zabıtlası Defteri	1313	1315
516	196	1004	Mukavelât Defteri	1315	1315
517	196	374	Senedât Defteri	1315	1326
518	196	994	Ayniyat Defteri	1316	1317
519	602	565	Vekâletname Zabıtlası	1316	1320
520	463	389	Vekâletname Defteri	1320	1322
521	196	1242	Ayniyât Defteri	1321	1322
522	204	1146	" " "	1323	1323
523	200	351	" " "	1324	1324
524	402	2304	" " "	1324	1326
525	144	161	Kâtib-i Adl Vekâletname Defteri	1329	1329
526	506	3286	Ayniyat Defteri	1329	1330
527	192	517	" " "	1330	1332
528	444	434	Vekâletname Zabıt Defteri	1331	1374
529	253	488	Mukavelât Defteri	1332	1340
530	12	3	Mukavelanname	1340	1340
531	8	2	Şirket Tesisi Hakkında Mukavele	1340	1340
532	186	446	İstidâ Kayıt Defteri	1298	1299
533	200	377	İstidâ Kayıt ve Karar Özetleri	1299	1301
534	196	454	Karar Özeti	1301	1304
535	384	565	Heyet-i İttihamiye Karar Özetleri	1304	1305
536	200	488	İstida Kayıt Defteri	1304	1306
537	190	705	Karar Özetleri	1304	1318
538	8	2	Mukavelât Muharrirliği Hakkında Talimat	1305	1305
539	8	4	Şahitlikler Hakkında Talimat	1307	1307
540	194	388	İstidâ Kayıt Defteri	1310	1312
541	186	458	" " "	1310	1313

Cetvelin Devamı

542	192	440	" " "	1316	1316
543	196	465	İstidâ Kayıt ve Karar Özeti Defteri	1318	1319
544	80	556	" " " " " "	1320	1321
545	196	404	" " " " " "	1320	1322
546	304	876	" " " " " "	1323	1325
547	196	292	Karar Özeti Defteri	1323	1326
548			" " "	1323	1326
549	210	401	" " "	1325	1325
550	316	715	İstidâ Kayıt ve Karar Defteri	1325	1326
551	278	1545	Muharrerât Defteri	1325	1330
552	178	603	Karar Özeti Defteri	1326	1326
553	156	386	İstidâ Kayıt ve Karar Özeti Defteri	1327	1329
554	108	911	Karar Özeti Defteri	1327	1328
555	148	500	İstidâ Kayıt ve Karar Özeti Defteri	1327	1335
556	208	967	Karar Özetleri Defteri	1328	1329
557	410	456	Esas ve Karar Neticesi Defteri	1329	1330
558			İstidâ Kayıt ve Karar Özetleri Defteri.	1329	1331
559	276	619	Hey'et-i İttihâmiye Karar Defteri	1329	1331
560	298	878	İstidâ Kayıt ve Karar Özetleri Defteri	1330	1333
561	292	1031	Esas ve Karar Neticesi Defteri	1331	1332
562	197	4077	Evlenme Tescil Defteri	1331	1332
563	300	928	İstidâ Kayıt ve Karar Özetleri Defteri	1334	1336
564	400	3593	İlâmât Kayıt Defteri	1335	1338
565	300	894	Karar Özeti Defteri	1336	1337
566	222	564	" " "	1336	1337
567	296	2960	Hüküm Özeti Defteri	1338	1341
568	122	1117	İlâmât Özeti Defteri	1338	1341
569	392	532	Esas ve Karar Özeti Defteri	1340	1340
570	200	461	Cinâyet Savcılığı Defteri	1340	1345
571	400	1188	Esas ve Karar Özeti Defteri	1340	1345
572	236	434	" " " "	1340	1345
573	52	911	İzinnâme Defteri	1341	1341
574	420	3921	İlâmât Özeti Defteri	1341	1345
575	100	797	Nikâh ve İzinnâme Defteri	1341	1345
576	100	542	Esas Kayıt Defteri	1341	1345
577	92	308	Esas Defteri	1345	1345
578	104	295	" " "	1345	1346
579	400	791	Esas ve Karar Özetleri Defteri	1345	1346
580	100	323	Esas Kayıt Defteri	1346	1346
581	104	356	" " "	1346	1346
582	104	347	" " "	1346	1346
583	400	1170	Karar Özeti Defteri	1346	1347
584	400	1384	Esas Kayıt Defteri	1346	1347
585	302	565	Esas ve Karar Özetleri Defteri	1346	1347
586	400	1152	Esas Defteri	1346	1347
587	400	794	Esas Kayıt ve Karar Özetleri Defteri	1347	1347
588	138	481	" " " " " "	1347	1347
589	206		" " " " " "	1347	1348
590	300	455	Savcılık İlâmât Özetleri Defteri	1347	1348
591	196	1349	Senedât Defteri	1323	1326
592	289	571	Gelen Evrak Kayıt Defteri	1329	1330
593	380	1167	Evrak Kayıt ve Karar Özetleri Defteri	1339	1339

SÖZLÜK

BİDAYET MAHKEMESİ: Kelime olarak bidâyet, başlama ve başlangıç, anlamlarına gelir. Hukukta ise eskiden Asliye Mahkemeleri'ne verilen ad.

DEFTER-İ HAKANÎ; Kişisel tasarrufların, timar, zeâmet ve hasırların, mülk ve vakıfların ve bunlarda vukûbulan tahavvül ve tebeddüllerin (dönme ve değişmelerin) kaydı ile görevli olan ve senetlerini veren dairenin adıdır. Halk tarafından "Defterhâne" denilirdi. Bu dairenin âmirine "Defter Emîni", sonraları "Defter-i Hakanî Nâzırı" denilmiştir.

DEFTER-İ HAKANÎ NEZÂRETİ: Tasarruf kayıt ve işlemleri ile uğraşan dairenin adı idi. Bugünkü Tapu Umum Müdürlüğü demektir.

EDÂNÎ: Ednâ kelimesinin çoğuludur. Pek aşağı en bayağı, çok alçak anlamlarına gelir.

EYTAM VE ERAMİL: Yetimler ve dul kadınlar anlamına gelir bir deyimdir. Devlet hizmetinde bulunmuş olan babalarından veya kocalarından dolayı yetimlerle dul kadınlara bağlanan maaşlara eytam ve eramil maaşları denirdi.

FERAĞ: Arapça'da kelime bırakmak, satmak, işten çekilmek, rahathk anlamlarına gelir. Hukukta ise: Bir kimsenin gayri menkuldeki tasarruf hakkını başkasına tefvîz (bir gayri menkulü, bilinen bedeli karşılığında, bir kimsenin üstüne bırakma) ve terketmesi anlamına gelen bir deyimdir.

HACZ: Alacağa karşılık birinin malını veya parasını zaptetme işlemi.

HİMAYE-İ EŞCAR: Ağaçları koruma ve gözetme.

HÜCCET: Senet, vesika, delil. Eskiden, şeriat mahkemesinden verilen bir hak veya sahiplik gösteren resmî vesika. Bir başka deyişle belge.

İSTİDA: Bir şeyin yapılması, verilmesi için resmî dairelerden birine verilen kâğıt yerinde kullanılır bir deyimdir. Buna "İstidanâme" denildiği gibi, "Arzuhal" da denir. Bugünkü karşılığı dilekçedir.

İSTİNÂF MAHKEMESİ: Bir şeye yeniden başlamak demek olan istinaf, hukuk deyimi olarak Bidâyet Mahkemesi den verilen hükümün üst mahkemeye müracatla bozulmasını istemek demektir. Şimdi

iki dereceden oluşan mahkemeler eskiden Bidayet, İstinaf ve Temyiz olmak üzere üç derece idi. İstinaf mahkemeleri 4 üye ile 1 başkandan oluşurdu.

KASSÂM: Ölülerin metrûkâtını (bıraktıkları şeyleri) taksim işiyle uğraşan şer'î memurlar hakkında kullanılır bir deyimdir. Terekeyi taksim eden, kısım kısım ayıran şer'î memurdur.

KÂTİB-İ ADL: Eskiden "Noter" yerinde kullanılan bir deyimdi. 1908 Temmuz inkılâbından sonra özel bir kanunla kabul olunmuştur.

MEŞİHAT: Şeyhlik, mürşitlik yerinde kullanılıyordu. İlmîyye mansiplarının en vüyüğü olan Şeyhülislamlık hakkında da kullanılan bir deyimdir. Meşihat aslında Şeyh'in çoğuludur. Fakat mastar olarak bu anlamda kullanılmıştır.

MEŞİHAT-I İLMİYYE: Makam-ı Meşihat, Meşihat-ı İslâmiyye, Bâb-ı Fetva, Meşihat Dairesi aynı anlamda ifâdeler olup Şeyhülislamlık demektir.

MUKÂVELÂT MUHARRİRİ: Eskiden "Noter" yerinde kullanılır bir deyimdi. Vilâyetlerde ve merkezleri büyük olan sancaklarda noterlik işleri, âdath "Mukâvelât Muharrirleri", merkezleri küçük olan sancaklarda ve kazalarda da "Mahkeme Başkâtipleri" görürdü.

MÜFREDAT: 1) Basit şeyler (mürekkebe olmıyanlar) 2) Toptan bilinen şeylerin ayrıntıları, dökümleri.

MÜLGÂ: Kaldırılmış, ilgâ olunmuş, lağvedilmiş.

NAFAKA: Sözlük anlamı çocukları, iyâli (kişinin beslemekle zorunlu olduğu kimseleri) ve nefsi geçindirecek havâice (gerekli şeylere) ve taayyüşe (maîşete) harcanacak erzak, eşya ve para demek olan nafaka, ıstilahta yiyecek, giyecek gibi şeylerle konut yerinde kullanılır.

NÂZİR: Bir idarenin yahut dairenin işlerini ve işlemlerini yöneten en büyük memura verilen ünvanıdır. Cumhuriyetin ilk devirlerinde "Vekil" şimdi de "Bakan" yerinde kullanılırdı. Çoğulu "Nüzzâr"dır. Vakıf dilinde ise: Mütevellînin vakıf işlerini ne yönde idare ettiğini gözetmek ve vakıf işlerinde mütevellîye merci olmak üzere tâyin olunan murâkiba verilen addır. Nâzıra mütevellî denildiği de olmuştur.

NÂZİRLAR KURULU: Bakanlar Kurulu.

NEZARET: Bakanlık.

SENED: Sözlükte mu'temed melce (güvenilir, sığınacak yer) demek olan bu deyim, ıstılah olarak hüccet (delil) ve bürhan yerinde kullanılır. Çoğul şekli senedât'tır.

TEMYİZ MAHKEMESİ : (Tanzimattan sonra) bir dâvânın üçüncü ve son görülme derecesinin yeri, Bugünkü "Yargıtay" karşılığıdır.

TERİKE : Ölünün bıraktığı mal yerinde kullanılır bir deyimdir. Bunun yerine "Muhallefat" da kullanılır. Halk arasında yanlış olarak "Tereke" şeklinde kullanılmıştır. Terikenin kapsamına giren mallar şunlardır: Ölünün techiz ve tekfini, borçları, vasiyyeti, veresenin hakkı.

VERÂSET : Mirasta hak sahibi olma, mirasçılık. Aslı virâset'tir.

VESÂYET : 1) Vasflik, 2) Vasiyet, 3) Emir, tenbih, tavsiye.